

**ŠIAULIŲ MIESTO SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJOS
MIESTO PLĖTROS IR PAVELDOSAUGOS SKYRIUS**

**SPRENDIMO „DĖL KARIŲ PALAIKŲ PERKĖLIMO IR KARIŲ PALAIKŲ LAIDOJIMO
VIETOS PAŽENKLINIMO“**

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

2025-10-10

Šiauliai

Parengto sprendimo projekto tikslas.

Patvirtinti sprendimą dėl Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų perkėlimo iš Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos, Prisikėlimo aikštės, Šiauliuose ir karių palaikų laidojimo vietos paženklinio.

Dabartinis sprendimo projekte aptariamų klausimų reguliavimas.

Vadovaujantis 2022 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo Nr. XIV-1679 nuostatomis, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus 2024 m. rugpjūčio 20 d. sprendimu Nr. SVOA-112 „Dėl viešojo objekto pašalinimo“, kuris bus įgyvendinamas laikantis 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas) 34 straipsnio 4 dalies nuostatų, Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos ir kitų šalių, propaguojančių totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologiją, karių palaikų perkėlimo ir laidojimo vietos paženklinio tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2025 m. rugpjūčio 27 d. nutarimu Nr. 616 „Dėl Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos ir kitų šalių, propaguojančių totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologiją, karių palaikų perkėlimo ir laidojimo vietos paženklinio tvarkos aprašo patvirtinimo“, 6, 12 ir 13 punktais organizuojamas Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų iš Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos, Prisikėlimo aikštės, Šiauliuose perkėlimas.

Pažymėtina, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo 5 straipsnio 1 dalimi Šiaulių miesto savivaldybės administracija yra gavusi minėto įstatymo 4 straipsnio 8 dalies 1 punkte nurodytą Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus sprendimą Nr. SVOA-112 „Dėl viešojo objekto pašalinimo“, kuriame nurodyta pašalinti viešąjį objektą, Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietą Prisikėlimo aikštėje, Šiaulių mieste, todėl yra organizuojamas Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų perkėlimas iš minėtos palaidojimo vietos. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus sprendime Nr. SVOA-112 taip pat konstatuota, kad Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vieta yra Sovietų Sąjungos propagauto ir Rusijos Federacijos propaguojamo Didžiojo tėvynės karo mito įtvirtinimo bei sklaidos vieta, kurioje palaidojimai yra antriniai, daryti perkeltant palaikus iš apylinkėse buvusių pirminių palaidojimų vietų.

Palaidojimo vietai teisinė kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos penktosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos sprendimu (2024-09-16 aktas Nr. KPD-KP-VT5/12.1).

Laikinoji karių palaikų perkėlimo ir laidojimo vietos paženklinio komisija, sudaryta Šiaulių miesto savivaldybės tarybos 2025 m. rugsėjo 4 d. sprendimu Nr. T-408 „Dėl Laikinosios karių palaikų perkėlimo ir laidojimo vietos paženklinio komisijos sudarymo ir nuostatų patvirtinimo“, 2025 m. rugsėjo 5 d. posėdyje pateikė šias išvadas:

1. Perkelti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikus iš Šiaulių miesto Prisikėlimo aikštės.

2. Parinkti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų laidojimo vietą – esamą Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietą (Šiaulių miesto Tilžės g., Bijūnų g.).

3. Paženklinti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų laidojimo vietą: dviem tipiniais stendais su informaciniais įrašais ir įrengti naują kapo antkapinę plokštę su perkeliama asmens duomenimis apie perlaidotus karius.

4. Neperkelti karių palaikų vietos žymėjimo ženklų iš Prisikėlimo aikštėje esančios Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų palaidojimo vietos, nes jie prieštarauja Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymui.

Akcentuotina, kad dėl šio viešojo objekto buvo vykdyta konsultacija su vietos bendruomene. Šiaulių mieste atlikus gyventojų apklausą, kurioje savo nuomonę pareiškė 1538 šiauliečiai, paaiškėjo, kad net 81,79 procentai norėtų perkelti Sovietų Sąjungos karių palaikus iš miesto centrinės aikštės į Šiaulių miesto savivaldybei priklausančias kapines.

Būtinybė perkelti Antrojo pasaulinio karo aukų - Sovietų Sąjungos pusėje kovojusių karių palaikus iškilo siekiant užtikrinti 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos I-ojo protokolo (Papildomo) 2a ir 2b nuostatas: „a) mirusiųjų giminaičiams, oficialiems kapų registravimo tarnybos atstovams būtų lengviau pasiekti kapavietes ir, kad būtų reglamentuota reikiama tvarka; b) šios kapavietės būtų nuolat saugomos ir prižiūrimos“.

Pažymėtina, kad šioje Šiaulių miesto centrinėje dalyje 1945 m. atsiradusi karių palaidojimo vieta per ilgą laiką (nuo 1945 iki 1985 m.), evoliucionavo, esmingai ir negrįžtamai pakeitė savo pirminę kapų ir atminties ženklų išdėstymo planinę struktūrą ir vaizdą.

Tokia karių palaidojimo vietos raida, jos pokyčiai buvo pradėti planuoti XX a. 6 deš. ir įgyvendinti laikotarpiu kai tokių karių kapaviečių apsaugą tiesiogiai vykdė, reguliavo ir administravo „priešiškos šalies“ institucijos (Sovietų Sąjungos ir marionetinė Lietuvos TSR Vyriausybė). Antai, seniausiam (1946-1949 m.) Šiaulių miesto centrinėje dalyje įrengtoje, kaip manoma, pirminėje palaidojimo vietoje įamžinti: centrinis paminklas ir vienos kapavietės, aptvertos metaline tvorele, obeliskas bei antrame plane - eilė obeliskų; 1953 m. - pakeistas centrinės kapavietės vietos paminklas; 1956 m. - jau pašalintos kapavietės ir antrame plane, aikštės pakraštyje buvusių obeliskų eilė, numanomų kapaviečių vietose (jos įrengtos klombų pavidalu) - pašalintos visos metalinės tvorelės; XX a. 7 deš. - numamos kapaviečių vietos pertvarkytos į gėlių klombas apribotas betoniniais apvadais. Sprendžiant iš ikonografinių vaizdų - manytina, kad aštuonios kapavietės buvo išdėstytos dviejose pusėse abipus centrinio paminklo.

Apie 1981 m. nuo karių palaidojimo vietų buvo pašalinti visi kapaviečių žymenys - betoniniai aptvarai ir klombos, vieta pertvarkyta į skverą, aplink centrinį paminklą suformuojant granito postamentą su amžinosios liepsnos vieta; apie 1985 m. palaidojimo vietos pakraštyje, simetriškai Šiaulių katedros šventoriaus mūrinei tvorai, įrengtos akmeninių stelių su žuvusiųjų karių pavardėmis, eilė. Vėliau, šios stelos demontuotos ir pašalintos, vietoj jų, jau kitoje vietoje įrengti keturi betoniniai postamentai su akmens plokštėmis ir palaidotų asmenų pavardėmis. Šie paskutiniai atminties ženklai ir primena buvusią palaidojimo vietą, bet ne kapavietę.

Šiaulių miesto Prisikėlimo aikštėje buvusios kapavietės palaipsniui, sąmoningai ir veikiant teisėtiems sovietmečio laikų valstybės institucijoms buvo pašalintos iš visuomenės atminties sunaikinant/pašalinant ženklus nuo jų pirminių vietų. Šiuo metu jas nežymi jokie fiziniai ženklai; apytiksliai per numanomas buvusias kapavietes įrengti dar sovietmečio pabaigoje suformuoti pėsčiųjų takeliai. Palaidojimo vietos planinės struktūros transformacijos suprojektuotos dar 1952-1953 m. - tai yra „de jure“ įteisintos ir suderintos, Ženevos konvencijos terminais - „priešiškos šalies“ institucijų, kurios anuo metu buvo teisėta okupuotos teritorijos valdžia. Tokius projektinius sprendinius derino ir tvirtino to meto valstybės įstaigos.

Pažymėtina, kad Šiaulių miesto Prisikėlimo aikštėje palaidojimo vietoje yra palaidoti Sovietų Sąjungos kariai, žuvę Antrajame Pasauliniame kare (1941-1945 m.). Vienok, atsižvelgiant į karo pradžios eigą, mūšius, staigų Sovietų Sąjungos administracinių, karinių struktūrų pasitraukimą iš Lietuvos teritorijos, mažai tikėtina, kad 1941 m. Prikėlimo aikštėje, Šiauliuose, galėjo būti laidojami žuvę Sovietų Sąjungos kariai. Darytina realesnė prielaida, kad 1941 m. žuvę Sovietų Sąjungos kariai

galėjo būti perkelti iš pirminių užkasimo vietų į Prikėlimo aikštę, Šiauliuose, tačiau archyvinių dokumentų patvirtinančių tai nėra.

Palaidojimo vietos teritorijoje esančiose plokštėse įrašytos 50 karių pavardės. 1956 m. kapinių inventORIZACIJOS byloje nurodyta, kad šioje vietoje palaidoti 52 kariai (50 žinomų, 2 nežinomi). 1985 m. užpildytame kultūros paminklo pase nurodoma, kad Šiaulių miesto karinio komisariato duomenimis, čia palaidoti 53 kariai. Akivaizdu, kad iki dabar tiksliai nėra žinomas palaidotų asmenų skaičius, tuo pačiu neaišku ar antkapinėse plokštėse yra įrašyti tikslūs mirusiųjų asmens tapatybės duomenys. Ši aplinkybė, vadovaujantis Ženevos konvencijos Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolą) 34 str., 4 b punktu suteikia galimybę ir prievolę atlikti būtinus tyrimus, reikalingus palaikų skaičiui patikslinti ir, atsiradus galimybėms, jų tapatybių identifikavimui, deramos pagarbos išraiškos užtikrinimui. Taigi, palaikų ekshumacija tikslinga dėl ypatingos visuomeninės būtinybės (Konvencijos 34 str. 4b).

Istoriškai susiklosčiusiai Šiaulių mieste esančiai Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos faktinei būsenai, šiuo metu nėra galimybės užtikrinti kapaviečių išsaugojimo galimybių nes: 1. Išnyko teisinė ir fizinė galimybės užtikrinti miesto viešojoje erdvėje buvusių kapaviečių vietas (kapaviečių vietos neidentifikuojamos, nepažymėtos, tai yra nėra tikslaus apsaugos objekto); 2. Išnyko galimybė žuvusiųjų giminėms aplankyti kapavietę (virš kapaviečių pėsčiųjų takai, vejų, neidentifikuotos, nepažymėtos vietos) 3. Išnyko visuomeninė ir Ženevos konvencijos Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolą) (34 str. 1.) įteisinta pagarbos išraiškos galimybė („Asmenų, mirusių dėl priežasčių, susijusių su okupacija ar buvimu nelaisvėje dėl okupacijos ir karo veiksmų, ir asmenų, nešančių šalies, kurioje jie mirė dėl karo veiksmų, piliečiais, palaikai turi būti gerbiami ir gerbiamos jų laidojimo vietos. Jos prižiūrimos ir pažymimos taip, kaip nustatyta Ketvirtosios konvencijos 130 straipsnyje, jeigu tokių asmenų palaikams ir jų laidojimo vietoms nebūtų rodoma didesnė pagarba pagal konvencijas ir šį protokolą“).

Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos penktosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos sprendimu (2024-09-16 aktas Nr. KPD-KP-VT5/12.1) Šiaulių Prisikėlimo aikštėje esančiai Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų palaidojimo vietai buvo panaikinta teisinė apsauga, nes „de facto“ neišliko galimybės užtikrinti Ženevos konvencijos nuostatų (nėra objekto fizinės išraiškos nes praeityje teisėtai, sąmoningai panaikintos jų faktinės vietos; nėra tikslios saugotino objekto vietos). Tokioje situacijoje susiformavo būtinybė karių palaikus - šio kultūros paveldo objekto teritorijos buvusią vertingąją savybę perkelti į naują vietą.

Numatomas Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų perkėlimas ir pagarbi palaidojimo procedūra į Šiaulių mieste (Tilžės g./ Bijūnų g.) esančią Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų palaidojimo vietą. Tokiu būdu užtikrinant tiek 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos Papildomame protokole dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos reikalavimų (I protokolą), tiek ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytus reikalavimus. Numatytoje naujoje karių palaikų laidojimo vietoje atlikti neinvaziniai fizikiniai tyrimai. Gauti duomenys teikia galimybę numatytoje vietoje planuoti karių palaidojimą ir vietos paženklinimą.

Sprendimo projekte numatyta.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2025 m. rugpjūčio 27 d. nutarimu Nr. 616 patvirtinto Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos ir kitų šalių, propaguojančių totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologiją, karių palaikų perkėlimo ir laidojimo vietos paženklinimo tvarkos aprašo nuostatos aiškiai reglamentuoja karių palaikų perkėlimo procedūras. Sprendimo projekte numatyta:

1. perkelti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikus iš Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos, Prisikėlimo aikštės, Šiauliuose;
2. parinkti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikams laidojimo vietą – esamoje Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 10743, adresas: Tilžės g./Bijūnų g., Šiauliai) teritorijoje, vadovaujantis projekte „Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos (u.v.k. – 10743) taikomieji tyrimai, tvarkybos darbų planavimas ir projektavimas“ (toliau – Tvarkybos projektas) numatytais sprendiniais;
3. paženklininti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų laidojimo vietą vadovaujantis Tvarkybos projekte numatytais sprendiniais;

4. neperkelti Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų vietos žymėjimo ženklų iš Prisikėlimo aikštėje, Šiauliuose, esančios Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų palaidojimo vietos, nes jie neatitinka Lietuvos Respublikos draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo 3 straipsnio nuostatų;

5. pavesti Šiaulių miesto savivaldybės merui organizuoti aukščiau išvardytų sprendimų įgyvendinimą.

Sprendimo projektas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2025 m. rugpjūčio 27 d. nutarimo Nr. 616 „Dėl Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos ir kitų šalių, propaguojančių totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologiją, karių palaikų perkėlimo ir laidojimo vietos paženklinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, 9 punktu, suderintas su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centru, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Kultūros paveldo departamentu prie Kultūros ministerijos. Vadovaujantis to paties Nutarimo 11 punktu, Užsienio reikalų ministerijai pranešta dėl užsienio valstybės informavimo apie karių palaikų perkėlimą į Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 10743, adresas: Tilžės g./Bijūnų g., Šiauliai) teritoriją.

Priėmus sprendimą, galimos pasekmės (teigiamos, neigiamos).

Perkeliami Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikai iš Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos, Prisikėlimo aikštės, Šiauliuose bus deramai palaidoti esamoje Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 10743, adresas: Tilžės g./Bijūnų g., Šiauliai) teritorijoje, vadovaujantis Tvarkybos projekte numatytais sprendiniais ir laikantis 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas) 34 straipsnio 4 dalies nuostatų.

Galimos neigiamos pasekmės. Rusijos Federacijos protestai ir Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų perkėlimo išnaudojimas Kremliaus režimo propagandai. Ši neigiamą poveikį galima sumažinti skrupulingu teisės aktų (visų pirma 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos) laikymusi.

Priėmus sprendimą, keičiami ar panaikinami galiojantys Savivaldybės teisės aktai – nekeičiami.

Sprendimui įgyvendinti reikalingi priimti papildomi teisės aktai – nereikalingi.

Sprendimui įgyvendinti reikalingos lėšos.

Sprendimui įgyvendinti lėšų reikės, tačiau jų dydis kol kas neprognozuojamas, nes nėra aišku, kiek palaikų bus rasta ir reikės perkelti.

Sprendimo projektą parengė Mantas Antanavičius, Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Miesto plėtros ir paveldosaugos skyriaus vyriausiasis specialistas, tel. (+370 41) 596 246.

Sprendimo trumpas apibūdinimas.

Sprendimas dėl Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaikų perkėlimo iš Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungos karių palaidojimo vietos, Prisikėlimo aikštės, Šiauliuose ir karių palaikų laidojimo vietos paženklinimo.

Skyriaus vedėjas

Valdas Markevičius